

Beszámoló a 90. Német Levéltári Vándorgyűlésről

Bielefeld, 2023. szeptember 26–28.

A kommunikáció egyre fontosabbá válik digitális világunkban, a levéltárak különböző csatornákon és különböző célcsoportokkal kommunikálnak, nem véletlenül ezt a kérdéskört választották a Német Levéltárosok Egyesülete 90. alkalommal megrendezett vándorgyűlése központi témájául a német kollégák. Az „Együtt dolgozni és egymással beszélni – kommunikáció a levéltárak körül” címmel megtartott háromnapos tanácskozás helyszíne ezúttal Bielefeld volt; a helyi városi kongresszusközpontban bonyolították le a teljes programot. Hagyományos módon ide szervezték a közel 30 kiállítót felvonultató Archivistica kiállítást is, amelyen elsősorban IT cégek, szkennergyártók és állományvédelmi eszközöket forgalmazó cégek állítottak ki.

A konferencia első napján délelőtt került sor a Nyitott levéltárak munkacsoport rendezvényére, amelyet „Akadályverseny? Az akadálymentes levéltárak felé vezető úton” címmel tartottak meg, és alapjában véve pódiumbeszélgetés volt. Ennek keretében nemcsak a mozgássérültek számára, hanem a vakok részére szóló levéltári akadálymentesítésről is szó volt, és a beszélgetésbe bekapcsolódtak mozgássérült és vak levéltárosok is. Tapasztalhatóan Németországban ez egy komoly, központi téma, igyekeznek akár munkatársak, akár kutatók számára megfelelő körülményeket biztosítani. Kiemelték a kollégák, hogy bőven van tanulnivaló a könyvtárak és a múzeumok gyakorlatából. A beszélgetést követően helytörténeti előadás hangzott el, majd az új egyesületi tagoknak tartott tájékoztatást az egyesületi elnök, Ralf Jacob.

A kora délután az Archivistica kiállítás néhány kiállítójának tájékoztatójával kezdődött. Ezt követően szakmai projektek állásáról tájékozódhattak a jelenlévők: Dino Kovacevic (Stuttgart) és Denise Ruisinger (Stuttgart, Landesarchiv Baden-Württemberg) az Archivportal-D új csapatát mutatta be, és a projektben való részvétel lehetőségeiről és előnyeiről beszéltek. Christian Keitel (Stuttgart) és dr. Klaus Nippert (Karlsruhe) mutatták be a hallgatói adatbázisok átvételére kidolgozott levéltáriszabvány-ajánlást (xml sémát)¹. Irmgard Christa Becker (Marburg, Levéltári Szakfőiskola) és Karin Schwarz (Potsdami Levéltári Szakfőiskola) „DQR archívum” címmel ismertetett egy szakmai anyagot, amely a három nagy németországi levéltári képzőhely (Marburg, Potsdam, Bajor Levéltári Főiskola) által oktatót tárgyak katalógusa, leírása és értékelése.² Johannes Kistenich-Zerfaß (Darmstadt, Hessisches Staatsarchiv) „A gyermekek szexuális zaklatásának feldolgozásával kapcsolatos dokumentumok archiválása és hozzáférhetővé tétele”

¹ https://www.langzeitarchivierung.de/Webs/nestor/DE/Arbeitsgruppen/AG_Archivstandard/ag_archivstandard_node.html

² https://www.archivschule.de/uploads/Service/DQR_Archiv_verabschiedete-Version_END.pdf

címen tartott előadást. Audun Lund (Bern, Svájci Szövetségi Levéltár) pedig az általunk jól ismert svájci SIARD szabványt – amely a relációs adatbázisok hosszú távú archiválását segíti – mutatta be.

Ezt követően került sor a nemzetközi kerekasztalra a külföldi egyesületek képviselőivel. Meglepő módon idén kevés külföldi egyesület képviseltette magát: a magyaron kívül mindössze az osztrák, a cseh és a szlovén egyesületek delegáltjai vettek részt a megbeszélésen. A nemzetközi szekció a következő témaköröket járta körül: az egyesületek előző évi tevékenysége, a rezsikérdés hatása a levélárakra, a kommunista rendszer áldozatainak informális kárpótlása a levéltárakon keresztül, a GDPR hatása az iratadássokra és a levéltári katasztrófák esetében mobilizálható segélyszervezetek/szövetségek. A megbeszélésen ezeket a témákat mind a négy ország esetében áttekintettük, a cseh, a szlovén és a magyar helyzetről egyaránt ppt-vel támogatott előadásokra került sor. A magyar helyzetet én mutattam be átfogóan. A kerekasztal-beszélgetés egyik fő tanulsága volt, hogy egyik országban sincsenek levéltári kárelhárításra alakult segélyszervezetek, szövetségek. A plénum keretében éppen ezek régiónkbeli szükségességét hangsúlyozta mindenki, aminek most különös aktualitást adott a nyáron Szlovéniában történt árvíz, amelynek következtében több levéltári raktár és számos irattár károsodott, és nagyon hasznos lett volna minden önkéntes és külső segítség.

Az első nap estéjén rendezték meg a levéltáros vándorgyűlés ünnepélyes megnyitóját, amelyen Karin Schrader bielefeldi polgármesterasszony köszöntötte a megjelenteket, majd Észak-Rajna-Vesztfália Kultuszminisztériumának képviselője tartott beszédet. Ezt követően a külföldi egyesületek nevében én köszöntöttem a megjelenteket. Hagyomány a német levéltári vándorgyűléseken, hogy a megnyitó ünnepségen felkérnek egy nem levéltáros neves tudóst, hogy gondolatait plenáris előadásban ossza meg a résztvevőkkel. Bielefeldben Prof. Dr. Andrea Römmele (Berlin, Hertie School) kommunikációkutató és politológus tartott előadást „Élő kommunikáció a levéltárban” címmel. Előadásában rámutatott, hogy az információkhoz való hozzáférés, illetve azok feldolgozása kapcsán az emberiség teljesen más problémákkal szembesült egykor és ma. Korábban az információkhoz való hozzáférés is erősen korlátozott volt, majd az információs robbanásakor az volt a fő feladat, hogy elkülönítsék egymástól a lényegi és a lényegtelen információkat, ma pedig a fake news-t kell leválasztani a hiteles információról. Ez utóbbi kapcsán az előadó szerint a levéltáraknak kulcsszerepük van. Tézise így szólt: „Az igazság a levéltárakban rejlik” („Die Wahrheit liegt im Archiv!”). Ez különösen nagy terhet ró az archívumokra, de kiemeli fontosságukat is. Bízta a megjelenteket, hogy a levéltárak legyenek aktív információgyártók is, írjanak közösségi híreket, minél többet tegyenek közzé az őrzött forrásokból, a digitalizált iratokat hiteles információkkal ellátva igyekezzenek a társadalom felé közvetíteni.

A konferencia második napján plenáris ülésekre került sor. Az első ülés „Szabályozásról beszélni kell – levéltárak és jogszabályok, rendeletek fejlődése” címmel valósult meg. Az első előadó Ulrich Helbach (Kölni Érseki Levéltár) volt, aki „Az egyházi törvények sem az égből esnek le” címmel tartott előadást az egyházi levéltári szabályozás

nehézségeiről. A kérdés már az 1980-as években felmerült, mivel az egyházi levéltárakat érintő szabályzatok már akkor sem feleltek meg a levéltári normáknak, hosszas viták voltak például arról, hogy az egyházi levéltárak illetékesek-e egyáltalán iratértékelésben. Ahogy az előadó fogalmazott: „az egyházi vezetők közül többen úgy vélték, ez fontosabb kérdés annál, mint hogy a levéltárosokra bizzuk...” Azóta sikerült meggyőzni a fenntartókat a levéltárak érdekeiről és aktívan bekapcsolódtak a szabályozási kérdésekbe. Andreas Nestl (München, Bajor Állami Levéltár) „A legjobban tárgyalni és a legtöbbet remélni – A levéltári befolyás lehetőségei a jogszabályalkotás folyamatában” címmel tartotta meg referátumát. Előadásában bemutatta a bajor levéltári szabályozás és más jogszabályok közötti ellentmondásokat, valamint azt is, hogy ezeket hogyan igyekeznek lobbitevékenységgel feloldani. Érintette a GDPR-t, a szerzői jogot és a geoadatok archiválását. Kiemelte a jogszabályokkal való folyamatos kommunikáció jelentőségét és azt is, hogy érdemes a levéltári jogi szakkérdéseket vizsgáló anyagokat a megfelelő folyóiratokban tanulmány formában közzétenni, annak érdekében, hogy a jogszabályalkotók hivatkozási pontként tudják ezeket figyelembe venni. Ulrich S. Soenius (Köln, Stiftung Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv) „Érdekek és szabványok – Szabályozott mindennapok a gazdasági levéltárakban” címmel a vállalati levéltáraknak kiküldött felmérés adatait mutatta be: rákérdeztek, hogy vannak-e átadás-átvételi jegyzőkönyvek, szabályzatok az e-iratok tárolására és foglalkoztak-e a GDPR-al, átalakították-e a szabályzataikat? A felmérés eredményeképpen többségében pozitív válaszokat kaptak, s az előadó kiemelte, hogy ez nagy siker az egyébként kissé elszigetelten dolgozó vállalati/gazdasági levéltárak esetében, s mindezt a jó kommunikációnak tulajdonította.

A következő plenáris ülés témája, címe a következő volt: „Ugyanazt értjük? Kommunikáció az átadó szervekkel és az irattárakkal.” Az első előadó páros Maria von Loewenich (Berlin, Bundesarchiv) és dr. Michael Ucharim (Wiesbaden, Bundesarchiv) volt. „A jó együttműködésért! Tanácsadás a hatóságok részére, avagy a közigazgatás és a levéltárak közötti kapcsolódás lehetősége” címmel gyűjtőterületi tapasztalataikat osztották meg a hallgatósággal. Hármast stratégiát fogalmaztak meg az iratképzőkkel való jobb együttműködés érdekében: 1) oktatás, 2) segítségnyújtás, 3) tanácsadás. Az 1) keretében számos előadást tartottak az iratképzőknek, a 2) kapcsán a levéltári átadáshoz szükséges metaadatstruktúra kialakításában segítettek, míg a 3) területen szövetségi szinten is igyekeztek tanácsot adni az iratkezelési kérdésekben. Szerintük a jó kommunikáció volt a kulcsa a sikeres együttműködésnek. Antje Diener-Staeckling (Münster, Landesarchiv Westfalen) és Regina Keyler (Tübingen, Egyetemi Levéltár) „Merjünk többet tenni! – Érintkezés potenciális hagyatékatadókkal és az önkormányzati irattárakkal” című, közös előadásukban esettanulmányokat mutattak be az iratátvétellel kapcsolatos kommunikációra. Keyler két elhunyt professzor hagyatéka átvételének nehézségeit ismertette, amelyből kiderült egyrészt, hogy milyen nehéz a kommunikáció az özvegygel, a családdal ilyen helyzetekben, hiszen sok mindenre tekintettel kell lenni. Másrészt fontos elkülöníteni a hagyatékok esetében egy-egy professzor állami megbízatása és egyetemi tevékenysége során keletkezett hagyatékrészeket. Ebben szerinte segíthet a Record in

Context³ szabvány használata. Diener-Staeckling az építési iratok problematikájára mutatott rá. Náluk az a szabályozás, hogy amíg áll az épület, a tervek az építési hatóságnál maradnak, ami nyilván nem túl jó a levéltárnak, de teher az iratképző számára is. Ezen a problémán digitalizálási projekttel igyekeznek segíteni, ami mindkét félnek kedvező. Véleménye szerint, ha a levéltár sokat nyújt az iratképzőknek, sokat is kérhet cserébe.

A második nap délutánján a program a Német Levéltáros Egyesület közgyűlésével folytatódott, majd ismét egy plenáris ülés kezdődött „Beszélni arany! Kommunikáció különböző célcsoportokkal” címmel. Christoph Volkmar (Magdeburg) „Rekonstruáljunk egy levéltárat! A »magdeburgi nyomok« mint részvételi projekt” címmel igen érdekes előadást tartott. A magdeburgi levéltár a nevezetes, 1631. évi ostromot követően megsemmisült, ami pedig megmaradt belőle, az jórészt az 1945. évi háborús események áldozata lett. A levéltár belekezdett egy emlékezeti projektbe, amelynek keretében az 1631 előtti, elpusztult levéltárat más levéltárak anyagából igyekeznek rekonstruálni. E munkába egyetemi hallgatókat is bevontak a magdeburgi és a lipcsei egyetemről, valamint történészeket, de bárki bekapcsolódhat a feladatokba. A sajtóban sikerült nagyobb nyilvánosságot szerezni, sok magdeburgit értek a projekt tervei. Crowdsourcing keretében szeretnék bővíteni az adatbázist, erre a feladatra keresnek érdeklődőket, akiket képeznek is az elvégzendő feladatokra. Az adatbázis több mint 1520 dokumentumot és 8300 digitális másolatot tartalmaz jelenleg, 11 új „kirakat” dokumentum került fel az internetre, 6 olyan jegyzéket, leltárt állítottak össze, amely más európai levéltárakban található magdeburgi adatokat tartalmaz.⁴ Jens Murken (Bielefeld, Műszaki Egyetem) „Az emlékezetintézmény mint az élők levéltára: a tapasztalati tudás és a levéltári anyagokat őrzők jövője” címmel szintén egy projektet mutatott be, amelynek keretében nyugdíjba vonulókat (egyetemi tanárokat, kulturális és más fontos intézmények vezetőit, munkatársait) kértek fel önkéntes adatszolgáltatásra egy több mint 80 pontból álló kérdőív kitöltésével. A projekt lényegi eleme a tudás- és tapasztalatátadás vizsgálata. A kérdőívben a munkahelyi tudástapasztalat átadását, a nyugdíjba vonulók életérzését (mivel voltak elégedettek, mivel nem stb.) igyekeznek felmérni, egyúttal arra is rákérdeznek, van-e levéltárba adható érdemi iratuk? A kérdések jelentős része vélemény szerint meglehetősen szenzitív. A kérdőívek feldolgozása, kiértékelése folyamatos, a projekt azonban még korántsem lezárt, mindenesetre egy érdekes adatgyűjtéssel állunk szemben, amelynek Magyarországon való megvalósíthatósága kapcsán erős kétegyeim vannak. Claudia Zenker-Oertel (Koblenz, Bundesarchiv) „Amikor a levéltár és a kutatás együttműködik. A szövetségi bíróságok iratainak értékelése” címmel tartott előadást, s egy olyan mintaprojektet mutatott be, amelynek fő célja a szövetségi bírósági iratok értékelési kritériumának a kidolgozása volt. A nagyon összetett projekt kapcsán megfogalmazták azokat a szempontokat, amelyek mentén a konkrét iratértékelési munkákat el lehet végezni. Mindezt a bíróságokkal való szoros együttműködés keretében végezték. Intenzív kapcsolatot alakítottak ki ugyanis nyolc szövetségi bírósággal,

³ RiC, 2019-ben az ICA által kidolgozott levéltári leíró szabvány.

⁴ <https://www.magdeburger-spuren.de/>

amelynek során képzéseket is tartottak az ott dolgozó irattárosoknak. A mintaértékelési projekt keretében tíz fontos kritériumot határoztak meg, köztük például hogy minden olyan ügy érdekes, amelynél a szövetségi igazságügyminiszter beavatkozott, ugyancsak érdekesek és történetileg értékes ügyek azok, amelyek az európai bírósági eljárásokhoz kapcsolódnak, továbbá a sajtónyilvánosságot kapott ügyek, a bíróságok vezetésére, a bírósági ítélkezési irányelvekre vonatkozó ügyiratok is ide tartoznak, illetve értékesnek tekintik a bírósági alkalmazottak pályafutására vonatkozó dokumentumokat is. A Bundesarchiv helyben segít a bírósági irattárosoknak az iratértékelésben. Bevezették az on demand iratértékelés fogalmát is, főként a 30–60 éves selejtezési idővel rendelkező iratoknál kap hangsúlyosabb szerepet a levéltár helyszíni iratértékelése. Az előadó kiemelte, hogy mindezt a bíróságokkal való közös munka és hatékony kommunikáció révén érték el.

Stefan Schröder (Münster, Észak-rajna-vesztfáliai Állami Levéltár) „Professzionális levéltári kommunikáció (is) védett kereteket igényel – coaching, intervízió, mentorálás vagy szupervízió pályakezdők és pályamódosítók számára?” címmel tartott előadásában azt taglalta, hogy a pályakezdő, végzettséggel igen, de gyakorlattal nem rendelkező levéltárosok számára, különösen azok részére, akik még csak nem is végeztek levéltártudományi tanulmányokat, szükség volna egy hatékony mentorálási rendszerre. Ennek különböző válfajait, lehetséges módozatait vette végig az előadó, aki szerint a levéltári coaching, már, ha egyáltalán létezik ez a fogalom, az önképzés fejlesztésére szolgál. Az intervízió a belső, kollegiális képzést jelenti, a szupervízió egy külső, felettes szerv által szervezett képzést (egyéni vagy csoportos), míg a mentorálás lényegi eleme az önkéntesség. Vannak mentorprogramok az USA-ban, Kanadában, Írországban, Angliában, valamint Svédországban, ezeket mintaként lehet felhasználni, követni. E mentorprogramok 3 hónap időtartamtól akár egy évig terjedőek is lehetnek. Az előadó szerint fontos az önkéntes mentorálás, s a mentorprogramok kidolgozása és menedzselése lehetne a munkáltatók vagy a levéltáros egyesület feladata is.

A konferencia harmadik napján délelőtt szekcióülésekre került sor: 1) állami levéltárak, 2) önkormányzati levéltárak, 3) egyházi levéltárak, 4) családi és uradalmi, valamint gazdasági levéltárak együtt 4) parlamenti és pártlevéltárak, 5) médialevéltárak és főiskolai levéltárak közösen. Itt különböző, a szakcsoportok saját programjai szerinti megbeszélésekre, tájékoztatókra és előadásokra került sor. Délután plenáris ülésekkel zárult a konferencia. Közülük „A kommunikáció terei. A public relations, mint lehetőség” című panel előadásait hallgattam meg. Kathrin Pilger (Duisburg) és Martina Wiech (Duisburg, Észak-rajna-vesztfáliai Állami Levéltár) „A PR-munka nehéz körülmények között – tapasztalatok az Észak-rajna-vesztfáliai Állami Levéltár tapasztalatai Duisburgban” címmel tartottak igen érdekes és fontos társadalmi kérdéseket taglaló előadást. A Duisburgi Állami Levéltár munkatársai bemutatták, hogy a nehéz helyzetben lévő városi társadalom bevonása milyen kihívásokat jelent, milyen megfeszített PR-munka és egyéb kommunikáció kell ahhoz, hogy a kevésbé művelt, nem magaskultúra-fogyasztókat (ők vannak náluk többségben...) bevonzzák a levéltárba, érdekessé tegyék számukra az intézményben elérhető szolgáltatásokat. (Duisburg egy sor kulturális, gazdasági stb.

mutatóban a németországi városok különböző listáinak végén található, sok a felsőfokú végzettség nélküli lakos, főként a fiatalok között, sok a munkanélküli stb.) A helyzetre való tekintettel külön levéltár-pedagógiai programot dolgoztak ki migrációs társadalmi kérdésekre fókuszálva. A panel záró előadását Michael Ruprecht (Lipcse, Városi Levéltár) tartotta „Nem könnyű olyan szépek látszani, mint amilyenek látszik az ember. Levéltári belsőépítészet mint PR” címmel. A nagyon érdekes előadás azt mutatta be a most átadott lipcsei városi levéltár példáján, hogy különböző színkódokat alkalmazva hogyan lehet elkülöníteni a levéltári tereket, egyúttal orientálni a levéltárhasználókat (nyilvánosság – kutatóterem, korlátozott nyilvánosság – például előadóterem, zárt területek – raktárak, munkahelyiségek), illetve hogyan lehet belsőépítészeti eszközökkel látványossá tenni például a kiállítótereket, vagy a sokszor unalmas levéltári épületeket „felöltöztetni” falfestményekkel, matricákkal, zászlókkal stb. Számos jó példát mutatott be arra vonatkozóan, hogy érdemes ilyen hívogató megoldásokat alkalmazni, amelyek sokszor olcsóbbak, mint gondolnánk, illetve érdemes a múzeumok, könyvtárak ezirányú tapasztalataira is támaszkodni.

A rendezvény kerekasztal-beszélgetéssel zárult, amelyet az egyesület elnöke, Ralf Jacob vezetett. A konferencia fő üzenete és eredménye az volt, hogy a levéltári kommunikáció nagyon összetett, ugyanakkor érdemes önálló területként kezelni; szinte minden szakmai területen kihívást jelent, az iratképzőkkel való együttműködéstől kezdve a PR munkáig vagy a levéltár-építészetig.

Kenyeres István